

12

Book Review:

หนังสือทิพยประติมา: ที่มา ความหมาย 14 ทิพยเทพ
แห่งโชคลาภ-อุดมสมบูรณ์ของไทยและเอเชีย

ดร.เชษฐ์ ดิงส์ัญชลี *

Dr. Chedha Tingsanchali

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล:
chedha_t@hotmail.com

Professor, Department of Art History, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
email: chedha_t@hotmail.com

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสือ

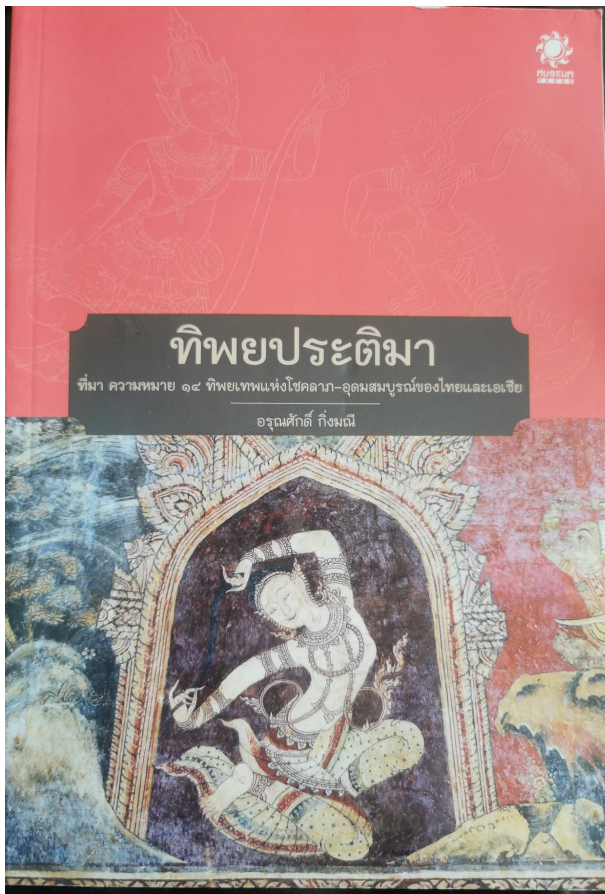
ทิพย์ประติมา: ที่มา ความหมาย 14 ทิพย์เทพแห่งโชคลาภ-อุดมสมบูรณ์ของไทยและเอเชีย หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส ใน พ.ศ. 2560¹ เขียนโดยอาจารย์อรุณศักดิ์ กิ่งมณี อดีตรองอธิบดีกรมศิลปากรผู้สนใจศึกษาทางด้านประติมานวิทยาและผลิตงานวิชาการที่หลากหลายทางด้านนี้ ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู ทั้งศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 และหลังพุทธศตวรรษที่ 19 สำหรับหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้เจาะจงเฉพาะเทพเจ้าแห่งโชคลาภซึ่งอำนวยผลให้ผู้ศรัทธาได้รับความอุดมสมบูรณ์ ร่ำรวยและโชคดี ซึ่งถือเป็นความต้องการพื้นฐานของชีวิตและเป็นการปรารถนาของทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดหรืออยู่ในวัฒนธรรมใดก็ตาม

เนื้อหาภายในหนังสือและความน่าสนใจ

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ในหลากหลายวัฒนธรรม โดยสามารถจัดกลุ่มเทพเจ้าออกเป็น 4 กลุ่มตามที่มาที่แตกต่างกัน คือ

- (1) พระสงฆ์ที่มีอิทธิฤทธิ์ เช่น พระสิวลี พระอุคุต เป็นต้น
- (2) เทพเจ้าจากอินเดีย เช่น ท้าวกุเวรหรือพระลักษมี เป็นต้น

¹ อรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ทิพย์ประติมา: ที่มา ความหมาย 14 ทิพย์เทพแห่งโชคลาภ-อุดมสมบูรณ์ของไทยและเอเชีย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, 2560).

Book Review - ทิพยประติมา:
ทิพย์ ความหมาย 14 ทิพยเทพแห่ง
โชคลาภ-อุดมสมบูรณ์ของไทยและ
เอเชีย

ผู้เขียน: อรุณศักดิ์ กิ่งมณี
สำนักพิมพ์: มิวเซียมเพรส
จำนวนหน้า: 248 หน้า
ปีที่พิมพ์: 2017

ISBN: 9786167674131

(3) เทพเจ้าจากจีน เช่น โป๊ยเซียน กวนอู เป็นต้น

(4) เทพและเทพีพื้นเมืองของไทย เช่น นางกั๊ก เป็นต้น

การนำเสนอในการรื้อฟื้นหนังสือเล่มนี้จึงขอแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อเช่นเดียวกัน ดังนี้

(1) พระสงฆ์ที่มีอิทธิฤทธิ์ หนังสือเล่มนี้ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าหลายองค์ถูกนำมาเชื่อมโยงกับคติความอุดมสมบูรณ์และโชคดี เช่น พระสิวลี พระมหากัจจายนะ โดยมีการนำเอาเรื่องเล่าประวัติของท่านที่ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าหรืออดีตชาติที่เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์มาใช้เป็นเหตุในการนับถือ ต่อมามีการประดิษฐ์ประติมานวิทยาที่หลายครั้งไม่มีในอินเดีย เช่น พระสิวลีที่ถูกประดิษฐ์ใหม่ในประเทศไทยทำให้ดูประหนึ่งเป็นพระอัฐงค์ (หน้า 12-21) หรือพระสังกัจจายน์ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอินเดีย แต่กลับพบประติมากรรมพระสงฆ์อ้วนพุงพลุ้ยตั้งแต่สมัยทวารวดีและพุทธกาลแล้ว

ข้อดีของหนังสือเล่มนี้ก็คือ มีความพยายามแยกแยะประติมากรรมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและมักจะทำให้เกิดความสับสน เช่น พระสังกัจจายน์ที่มักสับสนกับ พระควัมปติ พระสุภูติและพระศรีอาริย์แบบจีน (หน้า 22-41) หรือในกรณีของ พระอุคุต ที่มักสับสนกับ พระบัวเข็ม (หน้า 42-71) ซึ่งผู้เขียนได้แยกแยะด้วยตำนานและลักษณะทางประติมานวิทยา หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะสมสำหรับการทำความเข้าใจจิตวิทยามนุษย์บุคคลกระแสนรอง

ความสนุกสนานของหนังสือเล่มนี้คงหนีไม่พ้นตำนานที่มีหลายที่มาและหลายคำอธิบาย เป็นตำนานเกี่ยวกับทิพยบุคคลที่ถูกนำเสนอด้วยเรื่องราวอันน่าติดตาม ตำนานที่สำคัญ เช่น ตำนานพระบัวเข็มในพม่า (หน้า 60-65) หรือตำนานพระอุคุตที่ถูกกล่าวถึงทั้งในคัมภีร์อโศกาวทานและคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท (หน้า 42-50) หรือตำนานเบ็ดเตล็ดเช่นตำนานที่พระอุคุตเป็นลูกของพระพุทธเจ้ากับปลา

หนังสือเล่มนี้ยังพยายามเชื่อมโยงทิพยบุคคลเข้ากับประเพณีหรือ

พิธีกรรม บางพิธีก็เป็นพระราชพิธีของพระราชสำนัก บางประเพณียังคงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและได้รับการปฏิบัติสืบเข้ามาถึงปัจจุบัน เช่น พระอุทิศที่เกี่ยวข้อกับวันเพ็ญพุธ หรือการนำเอาประติมากรรมพระสุกิติที่กำลังยกมือกวักเรียกฝนมาใช้ในพระราชพิธีพืชมงคล (หน้า 40-41, 52-54)

(2) เทพเจ้าจากอินเดีย หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเทพเจ้าจากอินเดีย ซึ่งเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ร่ำรวยอันมีพื้นฐานมาแล้วจากอนุทวีป เช่น ท้าวภูเวร พระลักษมีและพระพลราม (หน้า 72-129) โดยการนำเสนอแนะนำคติของอินเดียที่ปรากฏในคัมภีร์และศิลปกรรมก่อนที่จะเข้ามากลายเป็นเทพเจ้าพื้นเมืองในประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทย เช่น ท้าวภูเวร ซึ่งได้รับการนำเสนอตั้งแต่คัมภีร์ฮินดูที่เล่าเรื่องประวัติของท้าวภูเวร ความสัมพันธ์กับความร่ำรวยและแผ่นดิน การปรากฏในศิลปกรรมทั้งศิลปะอินเดียและศิลปะในดินแดนไทย รวมถึงภาพปรากฏของท้าวภูเวรอื่นๆ เช่น ท้าวเวสสุวรรณที่แสดงเป็นยักษ์ในศิลปกรรมไทย (หน้า 71-90)

เทพเจ้าที่ได้รับการนำเสนอในหนังสือเล่มนี้อีกองค์หนึ่งก็คือพระพลรามซึ่งเป็นพี่ชายของพระกฤษณะและเป็นอวตารของอนันตนาคราช เป็นเทพเจ้าแห่งเกษตรกรรมถือคันไถซึ่งไม่เพียงที่จะปรากฏในศิลปะอินเดียเท่านั้น แต่ยังปรากฏในศิลปะไทยด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ หนังสือเล่มนี้แนะนำเอาตัวอย่างของศิลปะทั้งประติมากรรมและจิตรกรรมมานำเสนออย่างน่าสนใจ (หน้า 116-129)

(3) เทพเจ้าจากจีน หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเทพเจ้าจากจีนในลัทธิเต๋า ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีของคนไทยแต่ยังไม่ทราบประวัติและที่มา เช่น ไโป่เซียน แต่ละองค์ซึ่งมีประวัติและลักษณะทางประติมานวิทยาแตกต่างกัน (หน้า 113-161) เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้ จะได้ทราบถึงตำนานการบรรลุเป็นเซียนและปาฏิหาริย์ต่างๆ อย่างน่าสนใจ หนังสือได้นำเสนอลักษณะที่ปรากฏในศิลปกรรม ทั้งศิลปะจีนและศิลปะจีนในประเทศไทยซึ่งคนทั่วไปไม่ทราบนัก

เทพเจ้าอีก 2 องค์ที่หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนออีกคือไฉ่ซิงเอี้ยและเทพเจ้ากวนอู องค์แรกมีคุณในด้านเงินทอง หนังสือได้เล่าเกร็ดต่างๆ ที่น่าสนใจไม่ว่าจะเป็นการนับถือเทพไฉ่ซิงเอี้ยทั้งภาคบู๊และภาคบุ๋นซึ่งมีรายละเอียดต่างกัน (หน้า 162-169) ส่วนเทพกวนอูที่ได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์นั้น ในระยะหลังได้รับการยกย่องให้เป็นผู้รักษาเงินทองด้วยความซื่อสัตย์อีกด้วย หนังสือเล่มนี้ยังได้นำเสนอกวนอูในแง่มุมที่เข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับคนจีนซึ่งน่าสนใจมาก (หน้า 178-181)

(4) เทพหรือเทพีพื้นเมืองของไทย หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมตำนานและคติความเชื่อเกี่ยวกับเทพหรือเทพีพื้นเมืองของไทย เช่น นางกั๊ก และพระแม่โพสพ รวมถึงประติมานวิทยาซึ่งสร้างขึ้นในระยะร่วมสมัยได้อ่านน่าสนใจ

ในกรณีนางกั๊ก หนังสือได้เล่าถึงตำนานต่างๆ ที่ผูกพันกับนางกั๊ก ไม่ว่าจะเป็นนิลบรรพตเทพสุตา หรือตำนานพื้นบ้านของลพบุรีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างนางงประจันตร์และนางกั๊ก โดยมีการตรวจสอบกับเอกสารต่างๆ อย่างน่าสนใจ เช่น บทไหว้ครูช่าง (หน้า 204-205) หรือสมุดไทยดำที่กล่าวถึงการสร้างและคาถาบูชานางกั๊ก (หน้า 209)

ในกรณีพระแม่โพสพซึ่งเป็นเทพีในวัฒนธรรมไทย-ลาวที่สัมพันธ์กับขวัญข้าวแต่คนส่วนมากไม่ทราบตำนานที่มาของพระนางมากนัก หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมตำนานของพระแม่โพสพไว้หลายสำนวน รวมถึงวิเคราะห์โครงเรื่องที่น่าสนใจ โดยเฉพาะความน้อยใจของนางที่คนไม่เห็นความสำคัญ รวมถึงตำนานเรื่องฤๅษีตาไฟ ฯลฯ หนังสือเล่มนี้ยังได้วิเคราะห์เรื่องวัฏจักรของการทำนา ที่มีการเก็บเกี่ยวและเผาฟางว่าสัมพันธ์กับการส่งนางไปเกิดใหม่ อันสัมพันธ์กับพระราชพิธีเผาข้าว ตำนานพื้นบ้านและพิธีเหล่านี้ ดูเหมือนจะแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมไทยลาวมากกว่าที่จะสัมพันธ์กับอินเดีย

ที่น่าสนใจก็คือการหยิบยกเอาเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยต่างๆ มานำเสนอ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างนางกั๊กกับแมวกั๊กเรียกทรัพย์ในญี่ปุ่น (หน้า

210-211) หรือรูปเทพเจ้าแห่งต้นข้าวในรูปผู้ชาย (หน้า 223-225) เป็นต้น

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

หนังสือเล่มนี้ อธิบายความหมายและที่มาของเทพเจ้าแห่งโชคลาภ และความอุดมสมบูรณ์ทั้งของไทยและเอเชียอย่างง่ายๆ ด้วยตำนานเรื่องเล่าและหลักฐานทางศิลปกรรม ข้อดีของหนังสือนอกจากจะนำเสนอเทพเจ้าแต่ละองค์ที่มีเกร็ดตำนาน ประติมานวิทยาและความสำคัญที่ต่างน่าสนใจแล้ว ยังมีการนำเสนอภาพประกอบที่มีลูกศรชี้แสดงข้อความแทรกที่เข้าใจง่าย นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้มักให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจทำให้น่าติดตาม ค้นคว้า เหมาะสมสำหรับผู้สนใจในประติมานวิทยาของเทพเจ้ากระแสรองที่มีที่มาจากหลากหลายวัฒนธรรมและผสมผสานกันอยู่ในศิลปะไทยปัจจุบัน

ข้อเสียของหนังสือเล่มนี้ ก็คือหนังสือพิมพ์ขาวดำซึ่งแม้จะทำให้หนังสือราคาไม่แพงแต่อาจทำให้รายละเอียดบางอย่างมองดูไม่ชัด นอกจากนี้หนังสือยังขาดการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ ที่บางครั้งไม่ทราบว่าตำนานนี้มีที่มาจากพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา ปัญหานี้ทำให้ผู้สนใจต่อจำเป็นต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการค้นคว้า

